

РОЗДІЛ 2. МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.161.2:81'373.611

ФОРМУВАННЯ СЛОВОТВІРНОЇ СТРУКТУРИ ЛОКАТИВНИХ НАЙМЕНУВАНЬ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ДЕРИВАТИ З СУФІКСАМИ -ИНА ТА -ЧИНА/-ЩИНА)

Білоусенко П.І., д. філол. н., професор
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
bilousenko@gmail.com

Виявлено передумови набуття суфіксом *-чина (-щина)* здатності творити локативи. На широкому фактичному матеріалі від найдавніших часів до сучасності описано творення просторових назв різних лексико-словотвірних типів за допомогою цього форманта у зіставленні з його попередником – суфіксом *-ина*.

Ключові слова: суфікси -чина/-щина, -ина; локативні назви; посесивні прикметники; історія; семантика сукупності; топоніми; мікротопонімія

ФОРМИРОВАНИЕ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ ЛОКАТИВНЫХ НАИМЕНОВАНИЙ В ИСТОРИИ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА (ДЕРИВАТЫ С СУФФИКСАМИ -ИНА ТА -ЧИНА/-ЩИНА)

Белоусенко П.И., д. филол. н., профессор
Запорожский национальный университет
ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина

Вывявлено предпосылки приобретения суффиксом *-чина(-щина)* способности образовывать локативы. На широком фактическом материале от древнейших времен до современности описано образование пространственных наименований разных лексико-словообразовательных типов при помощи этого форманта в сопоставлении с его предшественником – суффиксом *-ина*.

Ключевые слова: суффиксы -чина/-щина, -ина; локативные названия; посессивные прилагательные; история; семантика совокупности; топонимы; микропонимия

FORMATION OF WORD BUILDING STRUCTURE OF LOCATIVE NAMES IN THE HISTORY OF THE UKRAINIAN LANGUAGE (DERIVATIVES WITH SUFFIXES -ИНА AND -ЧИНА/-ЩИНА)

Bilousenko P.I., Doktor of Philology, Professor
Zaporizhzia national university
Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhya, Ukraine

The origin of the suffix *-чина (-щина)* has been revealed, its primary functions in the Old Slavic language has been described. It has been discovered that this formant was not involved in the creation of locative names not in The Old Slavic language nor in the Ukrainian language of XI-XIII centuries. The semantics of collectivity inherited from suffix *-ина*, entrenched later in many new formations with *-чина (-щина)* from possessive adjectives as belonging mainly to lands, territories of certain people that gave stimulus for to the development of meaning of locatives in derivatives with this formant. Based on the wide range of the factual material from old times to present, the formation of spatial names of different types of lexical and structural word with the new formant in comparison with the suffix *-ина* has been described. In particular, names of land ownership and items placed on them such as estates, industrial, commercial buildings, suffix *-чина/-щина* very early started derivation (predominantly in most cases), of place names of different types, coinciding functionally in this regard with the suffix *-ина*.

In the texts of next centuries it has been recorded that the nouns with the suffix *-чина (-щина)* that can simultaneously semantically correlated not only with adjectives but with nouns, substantive adjectives. The dual motivation of these derivatives had led suffix *-овщина > (-івщина)*, with the help of which new locatives were created. Thus, the phonetic structure of words in the process causing left-sided distribution

of suffix –ина; and the newly created variant -чина/-щина quite early was perceived as a separate formant and began living an independent life. As the suffix –ина, it was quite actively involved in the production of special nouns from nouns, adjective, and in rare cases from verbs.

Key words and phrases: suffixes -чина/-щина, -ина; locative names; possessive adjectives; history; semantics of togetherness; names of places; toponyms; micro toponyms

Суфікс **-щина** виник унаслідок нашарування **-sk-* на *-īn-ā* [9, с. 95], асимілятивно-дисимілятивні процеси в **-skīnā*, що призвели до утворення **-ščina*, зумовлені першою палаталізацією задньоязикових, час дії якої відносять, за різними даними, від VI—V ст. до н. е. [27, с. 38] до II [40, с. 236] чи V-VI ст. н. е. [36, с. 77]. Цей формант виокремлюється в реконструйованих дериватах праслов'янської доби, наприклад, **bratovъskъ* ‘братерський’ – **bratovъščina* ‘братання, братські стосунки’ [41, с. 120], тому вважати, що суфікс **-щина** порівняно недавнього походження [26, с. 73], немає підстав.

Утворення на **-чина (-щина)** від прикметників на *-ськ-* інколи відносять до дериватів, у словотвірній структурі яких вичленовується формант *-ина*, [див., наприклад, 11, с. 585]. Оскільки умови для зміни **-skīnā* > **-ščina* давно зникли, прихильники такої словотвірної інтерпретації, очевидно, допускають можливість зміни *-ськ-* + *-ина* > [*-щина*] у порівняно недавно створених словах за виробленими зразками, як, скажімо, чергування *к-ц-ч* у словах типу *аптека – аптечка – аптеці*. Однак, нам видається, більш сприйнятливою є думка тих дослідників, які вважають, що суфікс *-ськ-* (рос. *-ск-*) при словотворенні випадає, як не зберігається у твірній основі й суфікс *-н-*, елізія котрого при творенні дериватів на **-щина** не викликає, здається, ні в кого заперечень. Окрім того, подібні утворення нерідко опосередковано мотивуються також іменниками [див. 31, с. 175, 180; 21, с. 77; 29, с. 231 та ін.]. Отже, деривати типу *панщина* слід розглядати як утворення на **-щина** незалежно від мотивувальної основи – *пан* чи *панський*.

Попередник згаданого форманта, – суфікс **-ина**, мав високу продуктивність у праслов'янській мові, велику територіальну поширеність, здатність сполучатися з широким колом іменних [42, с. 544], рідше, – дієслівних [41, с. 120] основ та творити похідні з різним типом словотвірних значень. Серед реконструйованих матеріалів праслов'янської доби трапляються немало й *локативних* найменувань. Давні й нові просторові назви на **-ина** часто документуються в писемних пам'ятках української мови різних періодів її розвитку [див. 4]. Однак суфікс **-щина** не брав участі у творенні локативних назв у праслов'янській мові, не трапляється він і в обстежених текстах української мови XI–XIII ст. Проте цей формант успадкував від свого попередника семантику сукупності, яка прозирала в багатьох дериватах на *-ина* праслов'янської доби [див. 41 I, с. 121] та українській мові давньокиївського періоду. Зокрема, у Київському літописі під 1159 р. документується слово *братъщина*: *и начаша Ростислава звати льстью оу братъщину [...] на Петровъ днь* (к. XII/бл. 1425 ЛК 425) (ін. список *братщиною* – П.Б.) ‘бенкет у складчину’; *мостовщина* (XII//XV СРЯ IX 276) ‘побор, пов'язаний з будівництвом, лагодженням мостів’, *аже боудеть князю городъ роубити уни к городоу а поборомъ и тотаръщиною* (ін. список *татаръщиною*) *ко князю* (к. XIII/1425 ЛГВ 904) ‘податок, який сплачували татарам’ від *татаръскии*. У неавтентичних текстах грамот, які датуються кінцем XIII – початком XIV ст., документуються, крім згаданих, іменники *посеребщина* і *свадебщина*, *водъщина*, що позначають податки [див докладніше 3]. Просторових назв із цим формантом в обстежених пам'ятках української мови XI–XIII ст. не виявлено, однак дещо пізніше згадана семантика сукупності стала підґрунтям для появи дериватів із локативним значенням.

Семантика збірності поступово закріпилася в нових дериватах. Найперше вона відчувається в багатьох утвореннях від посесивних прикметників *за належністю земель, територій певним особам*. З.Т. Франко відзначала, що топоструктури з цим суфіксом в XIV–XV ст. “набули значення релятивної просторової абстракції, ставши формантом

найменувань об'єктів, які не були точно окреслені на терені, тобто земельних ділянок, володінь, ланів, нив, тощо. [...] Переважна більшість структур на -щина досить густою сіткою покриває територію Київщини, [...] звідки, слід гадати, ці структури і беруть свій родовід, далі ізоглосною проходять уздовж північного етнічного порубіжжя аж до Волині, а на південно-західному терені не зустрічаються зовсім. Експансія йшла, як видно, з центральних регіонів у південно-західному напрямі” [33, с. 47]. Перші деривати цього типу фіксуються, за нашими даними, у XIV ст. – це, власне, переважно назви земельних володінь на різних територіях.

Найменування володінь у Київській землі: *морхина даєть двѣ ведрѣ медоу из некрашевицины по(л)тора вєдра медоу Степановицины двѣ ведрѣ медоу ивашевицины* (бл. 1458 ССУМ I 420); *михалковицина* (бл. 1458 599); *из некрашевицины по(л)тора ведрѣ медоу* [...] *харьковицины пѣ(т)дєсѣ(т) грошеи на печерьскии домѣ* (бл. 1458 II 505); *василєвицина* (бл. 1471 ССУМ I 153); *вєпрєвицина* (бл. 1471 164); *глазовицина* (бл. 1471 243); *Жєровлєвицина* (бл. 1471 358); *занєєвицина* (бл. 1471 379); *Лазорєвицина* (бл. 1471 537); *Лисовѣвицина* (бл. 1471 547); *Матѣєєвицина* (бл. 1471 581); *Михоновицина* (бл. 1471 600); *Онтоновѣвицина* (бл. 1471 II 87); *Ратокєвицина* (бл. 1471 289); *соупроуновицина* (бл. 1471 402); *Тимовицина* (бл. 1471 431); *Оулиповѣвицина* (бл. 1471 591).

Назви землеволодінь у Волинській землі: *оу возєрищєхѣ на оуханєхѣ со олексеєвицины* (бл. 1377 II 55); *Хобовицина* (бл. 1445 ССУМ II 508); *Мишковицина* (бл. 1494 I 601) ‘назва земельної ділянки у Волинській землі’; *Петровицина* (бл. 1494 II 142) ‘назва лану у Волинській землі’.

Назви земельних володінь у Віленському та Троцькому воєводствах: *Перхоуровицина* (бл. 1491 ССУМ II 140); *Тиховицина* (бл. 1491 432); *Коузєєвицина* (бл. 1492 I 526) ‘назва ниви у Троцькому воеводстві’; *зє(м)лю* [...] *на им(ѣ) Чигирєвицину* (бл. 1495 Рус 54) та ін.

Такі похідні „означали певну територію, розташовану біля населеного пункту, назва якого лягла в їх основу” [9, с. 75]. Панівна більшість із цих утворень іменує не один лан (хоча трапляються й такі випадки), а сукупність земель, якими хтось володіє, радше – сукупність полів, сіножатей, лук, рік, потоків, озер, ставків, гаїв, ловищ, млинів тощо. А назва *Хобовицина*, наприклад, означала комплекс осель, які “жалував” великий князь Свидригайло панові Петрашу Ланевичу Мильському (1445 р.). Імовірно, вона утворена на основі власної особової назви колишнього власника цих осель і належить до типу так званих спадкових географічних назв на -щина, відомих і іншим слов’янським народам” [33, с. 47]

Іменники з суфіксом -щина семантично могли співвідноситися не лише з прикметниками, а й з іменниками, субстантивованими прикметниками. Подвійна мотивація цих похідних спричинила появу суфікса -овицина > (-івщина), що часто ускладнює визначення частиномовного типу мотивувальних основ. На топоніми такого структурного типу часто натрапляємо й у пам’ятках староукраїнської та середньоукраїнської мови. *Жидовицина* (1517 Тимч 929) ‘місце, де жили євреї’; *тивуницина* (1542 МатТимч II 390) ‘округи, підвідомчі тивуну’; *дворища* [...] *Ко(т)ло(в)ицина прозывается* (1577 ВолГр 203); *которую зовуть Глиницина* (1579 АЮЗР I 108); *небожчикъ Выкгура вдирался через Угнор в Чуриловицину* [XVI 32, с. 176], пор. *по поле церковное именем Чурилоское* [Там само]; *sieliszczє Lobkowszczyна* (1593 Арх ЮЗР 1/I 387); *в Рако(в)ицине виде(л)* (1605 ДМ 90); *в сєлє Андрєєвицине* (1611 АЖ 1611 14); *в Силє(н)ицине положоны(и) и писаны(и)* (1611 172) «назва села»; *до мя(с)тє(ч)ка Лисовицины* (1635 АЖГУ 143); *в Сѣверинѣ* (1658 КГ 97); *позволивѣ* [...] *стати войску литовскому у Стародубовицинѣ* (до 1672 ЛСам 28): *солтанѣ* [...] *з ордами притягнули у Бѣлогородицину* (1673 1118); *подбужалѣ такѣ запорожцовѣ* [...] *и в Полтавицинѣ и иннихъ городахъ* (1675 129), *пошоль* [...] *ажѣ в Бѣлогородицину* (до 1678 ЛСам 86); *Tiutkowszczyна* (1683 Арх ЮЗР 6/I, дод., 156); *набрали вѣ Волоцинѣ*

Домну (1720 ЛВел I 8), **Волощина** (1739 Тимч 302) ‘Молдавія’, вь **Волощину** били впали (1770 СИ 353) ‘Молдавія’, *будеть [...] славной Волощины половину отдавати* (УкрП 71); *позволил [...] сходитъ из городовъ къ Полтавщинѣ* (30-і XVIII КОМ 234); *у лядщину [...] би принялъ уѣню* (1756 Гетьм 56), пор. *лядьскыи* ‘польський’ див. (ЕСУМ III 337); *Потягли на низ в Херсонщину слободы глядти* (XVII/XVIII Інт 204); *гетманъ [...] Полтавщину, Миргородщину и Лубенщину опустошилъ* (30-і XVIII КОМ 255). *ханъ пускалъ загоны вь Стародубовщину* (30-і XVIII 258) та ін.

Наведені факти підтверджують думку Л.Т. Масенко про те, що в XVI-XVIII ст. в українській мові з’являються ойконіми на **-щина**, **-івщина**, переважно з посесивним значенням, в окремих випадках – з топографічним. Назви з цим формантом були відомі уже в топонімії попередньої епохи, але в староукраїнський період XIV-XV ст. до них належали виключно найменування земельних володінь, утворені від імен і прізвищ власників. У XVI – XVIII ст. функція суфікса **-щина** в українській топонімії розширюється – він починає вживатись і для творення назв населених пунктів [див. 20, с. 647] і найменувань територій, які знаходяться під чиєюсь управою. Певне, існувала й суспільна необхідність в однотипних іменуваннях окремих територіальних одиниць, адже саме в цей час збільшувалася кількість міст, містечок, за назвою яких почала іменуватися навколишня місцевість.

Зрештою, схожі процеси, хоча, за нашими даними, і дещо пізніше, відбувалися в історії російської суфіксальної словотвірної системи іменника [див. 19, с. 81].

Локативи на **-чина** (**-щина**, **-івщина**) активно функціонують і в українській мові XIX – поч. XXI ст. Виразно формується низка лексико-словотвірних типів.

Назви територій (це переважно найменування країн) за етнічним складом населення: **Сербщина** (Б-Н 325); **Шведщина** (Б-Н 404, СМШ II 421), **Шведчина** (ІвШумл 514); **Туречщина** (Б-Н 404, СМШ II 351), **Туреччина** (Гр IV 296, Саб 399), вь **Турецьчини** *жывуть* [1894 Новицькій 96], **Туреччина**, **Турещина** (ІвШумл 474); **Кацапщина** (Ж 338); **Німеччина** (Кв-Осн II 269, СМШ II 517, Ж 530, Гр II 567, Саб 73), **Німещина** (МатГуц 118) «Німеччина»; **Датчина** (СМШ I 164); **Шляхетчина** (II 428); **Болгарщина** (Ж 38, Гр I 84, Крим I 49) ‘територія Болгарії’; **Угорщина** (Ж 1002, Гр ІУ 315, Крим I 85, ГалЛем 476 та ін.); **Бойківщина** (Гр I 82); **Гуцульщина** (344); **Татарщина** (IV 249) ‘татарська земля’; **Греччина** (Яв 161); *Комендант сховав револьвер і повелів своїм воякам, щоби повели того вовка на Мадярщину, де він покаже його своїй дружині* (Черемш 162); **Арабщина** (Крим I 8) ‘місце проживання арабів’; **Басарабщина** (33) ‘історична область між Чорним морем і ріками Дунай, Прут, Дністр, східна частина історичної Молдови, назва походить від імені воєводи Басараба I Великого (1289–1352)’; **Вірменищина** (Там само) ‘територія Вірменії’; **ляхівщина** (Крим III 2161) ‘назва Речі Посполитої, надана козаками і міщанами “українних” земель’.

Найменування території за назвою особи (монастиря, управи), що нею володіє (керує): *зехатися над Троєчинну* (варіанти **Тросчина**, **Тротчина**, **Троєчьчина**) [XVI 32, с. 176] від **Троїцький** (грунт), оскільки ці землі належали **Троїцькому монастирю**, сучасна назва **Тросщина** зафіксована в 1667 р. [Там само]; **Заплатинщина** [1880-1902 34, с. 116] ‘назва фільварку в Угерцях **Заплатинських** повіту’, тепер **Городоцького повіту Львівської області**, первинне значення ‘масток **Заплатинського**’, ‘спадщина **Заплатинського**’; **Гетманщина** (Б-Н 97, СМШ I 132, Гр I 281) ‘область під владою гетьмана’, *Батько мій – захожсьй козакъ з гетманщины* (1889 Новицькій 1990 39), **Гетьманщина** (СУМ II 58) ‘напівофіційна назва території Лівобережної України, якою з 1667 по 1764 рік управляв гетьман’; **Біскупщина** (Гр I 57) ‘володія єпископа’; **Грапщина** (322) ‘графський маєток’; **Війтівщина** (237) ‘двір і будинок війта’; **земщина** (СловСоцЕк 95) ‘частина території Російської держави з окремим управлінням боярством, управління якої здійснювалося

земською Боярською думою – земством’. Пор. *батьківщина* (Крим II, 827) ‘країна стосовно до людей, які народилися в ній і є її громадянами; місце народження кого-небудь’.

Сюди ж і назви садиб або місцин, де вона колись була: *попівщина* (СУМ VII 200) заст., розм. ‘попова садиба’; *Панищина* (ВелЛуг 179) ‘назва ділянки північного берега Каховського водоймища’ (місце колишньої панської садиби).

Назва території або держави за іменем міста, навколо якого вона розташована: *Московщина* (Б-Н 229, СМШ I 422, Гр II 447; Крим I 84) ‘Московська держава, царська Росія’; *Уманищина* (СМШ II 361); *Смілянищина* (270); *Фастовщина*, *Хвастовщина* (371); *Брянщина* (Ж 46); *Київщина* (Крим I 716); ‘Київська область; територія Києва і прилеглих районів’. Згодом утворення з суфіксом *-чина* (*-щина*) стали неофіційними назвами областей, територій в Україні, а також у РСФСР, Білорусії, Казахстані. Вони мотивуються безпосередньо прикметниками з суфіксом *-ськ-*, ‘а опосередковано – іменниками, географічними та етнічними назвами, у більшості ж назвами міст – обласних та районних центрів (Полтавщина), рідше – назвами рік (Донщина), етнонімами (Гуцульщина)’ [31, с. 185]. В Україні ‘практично всі адміністративні хороніми належать до похідних утворень на *-щина/-чина*’ [17, с. 123], пор., зокрема, узвичаєні для всіх областей, назви районів Закарпаття і прилеглих регіонів: *Берегівщина*, *Великобразьнящина*, *Воловеччина*, *Виноградівщина*, *Іршавщина*, *Міжгірщина*, *Перечинщина*, *Мукачівщина*, *Пряшівщина*, *Рахівщина*, *Свалявщина*, *Тячівщина*, *Ужанищина*, *Хустщина* [35, с. 28]. Пор. також ‘Рефлекс [i] засвідчений у переважній більшості гуцульських говорів Сучавщини, у всіх гуцульських говірках *Мараморщини*’ [30, с. 38], *Мараморош* ‘українська назва території Румунії, де компактно мешкають українці, Сучава – ‘місто в Румунії’.

Найменування територій за назвою басейнів рік чи (рідше) за назвами інших водойм творяться звичайно за допомогою конфіксів, у структурі яких наявний другий компонент *-щина*. Перший компонент *над-*, *по-*, *за-*, *уз-* вказує на характер просторового розташування території: *подніпрянищина* (ІвШумл 309); *Задніпрянищина* (Крим II 415) ‘історична область України; місцевість, що лежить за Дніпром’; *заозірищина* (462) ‘місцевість за озером, озерами’; *Надвислянщина* (III 2324); *Узвислянщина* (Там само) ‘місцевість, розташована уздовж берегів Висли’; *Наддніпрянищина* (2337) ‘історично-географічна частина України, яка початково включала в себе центральні і північні області України з центром у Києві. Згодом назва поширилася на всі українські землі у складі Російської імперії (крім Криму та Кубані)’; *Наддністрянщина* (Там само) ‘місцевість, що прилягає до верхів’їв ріки Дністер’ тощо.

Назви населених пунктів: *Опарщина* [1880-1902 34, с. 166] ‘назва присілку с. Кривеньке Чортківського району Тернопільської області’; *Сахновщина* (ТопСлов 130) ‘селище міського типу на Харківщині’ від прізвища магната *Сахновського*, на землях якого була збудована залізнична станція і пристанційне селище; *Казловщина* (Зел2) ‘назва хутора’; *Пекарщина* [23, с. 128] ‘назва населеного пункту’, *Стахорищина* [23, с. 134] ‘назва населеного пункту’; села *Петрівщина*, *Сидорівщина*, *Пушкарищина*, *Пекарщина*, *Масольщина* [37, с. 127]; *Боремщина*, певне, вторинна форма з первісного *Боремльщина – похідного на *-щина* від якогось об’єкта **Боремль/Боромль* [38, с. 15]; *Чехівщина* [149] ‘назва хутора’. ‘Бурхливий розвиток старо- й новоукраїнської ойконімії супроводжувався й певними якісними змінами: [...] формуванням нових ойконімічних моделей на *-щина*’ [18, с. 94]: с. *Яснопільщина* на Сумщині [Там само]; *Білещина*, *Ярова Білещина* ‘назви сіл в Прилуцькому районі на Чернігівщині’, пов’язується з прикметником *біл-(ий) < бѣль* ‘грунт’ [2, с. 8]; *Яновщина* [14, с. 174]; *Смородищина*, *Миргородщина* [13, с. 92] ‘назви поселень ойконімічного рівня (вторинні) на Полтавщині’; *Попівщина* [5, с. 99] ‘назва села на Холмщині’.

Дослідники відзначали, що назви населених пунктів на **-щина** в Україні численні як і на інших слов'янських землях, вони вказують переважно на ім'я, прізвище (прізвисько) засновника чи власника. А.П. Корепанова, зокрема, наводить низку назв населених пунктів, головню на півночі і в середній частині України, де утворювалися хутори (зазвичай в часи столипівщини), наприклад, села *Андріївщина*, *Писарівщина*. Трапляються назви, що вказують на топографію місцевості (села *Білозерщина*, *Озерщина*), а також назви, похідні від інших назв населених пунктів (села *Лубенищина*, *Новополтавщина*) [12, с. 44-45].

В ойконімії північно-східного Лівобережжя, за даними Т.І. Поляруш, суфікси **-щина**, **-івщина** поступаються регулярністю лише словотвірному форманту **-івка** і становлять 9% від загальної кількості суфіксальних. Вони майже порівну розподілені між відантропонімами та відапелятивними моделями. Відантропонімна модель реалізується в утвореннях від прізвиськ, прізвиськ та особових імен, які нерідко стають твірними основами ойконімів з іншими суфіксальними утвореннями [28, с. 85]

Назви *земельних, лісових угідь за різними ознаками*: *пеньковщина* (Гр III 106) 'ліс, який мають вирубати'; *лощина* (СПГЛ 117) 'галявина, видолинка в лісі', 'мокра, заболочена низина, поросла травою', співвідносне з давнім *лоск 'полога низина, долина' (ЕСУМ III 296); *удобш'ина*, *удобч'ина*, *удобіч'ина* [22, с. 34], *удопшчына* [1, с. 323] 'земля, придатна для обробітку'; *гречкившчина* [22, с. 42] 'поле, на якому росла гречка'; *незайманщина* (СУМ У 307) 'земля, якої ніхто не обробляв'; *ниудобщина* (Корз 174, Чаб II 358) 'непридатне для обробітку поле', *неудопшчына*, *нзудобшчына* [1, с. 323] 'неплодородна піщана земля'; *лащівщина* 'орна нива біля лісу' < *лоща*, *лощити*; *погорівщина* 'спалений ліс' < *погоріти* [10, с. 516]; *Білющина* 'назва земельного угіддя' мотиваційна основа можливо пов'язана з дієсловом *білити*, оскільки на Білющині зазвичай сіяли коноплі, а поряд на лузі відбілювали полотно [5, с. 142]; *Війтівщина* (Там само) 'назва земельного угіддя' пов'язана з *війт*, *війтів*.

Давній іменник *поустовщина* (XV ССУМ II 276) 'виморочний маєток', пор. *пустовщина* (Гр III 501) 'опустіле поселення, пустка', *пустовщина* (ІвШумл 66) 'пустовщина, безспадщинне майно' набуває іншого значення: *пустовщина* (*пустівщина*) (Крим I 191) 'незаселена, необроблена ділянка землі, що заросла травою, кущами'; *пустовщина* (Лис 180, Дорош 116, Зел 30) 'непридатна для обробітку земля', *пустовщина* (СУМ У III 40) 'те саме'. Хоча, здається, цей дериват можна розглядати як нове утворення з новим значенням.

Дослідники відзначали особливо високу продуктивність суфікса **-чина** (**-щина**) в мікротопонімії, особливо в північно-східній [17, с. 123, 28, с. 85 та ін.]. О. Горбач зазначав, що "серед мікротопонімів Тербовельщини слід відмітити вживання північноукраїнського наростка **-(ів)щина**, **-(еч)чина**, що первісно виражував приналежність комусь даного поля, цілини, долини чи лісу" [8, с. 173]. Зрозуміло, що ці мікротопоніми "позначали мікротериторії локального значення, відомі обмеженій групі людей [...], вони утворювалися від особових назв" [15, с. 96]. Згадані деривати співвідносяться з прізвиськами (прізвищами) або іменами осіб, які спричинилися до виникнення відповідних місцевих назв. Однак перетворення антропоніма іменникового типу в мікротопонім тут обов'язково спиралось на відносно-присвійні прикметники із суфіксами **-івськ(ий)**, **-инськ(ий)**, які фактично і виражали залежність денотата [16, с. 433; 7, с. 76]. Серед виявлених різними дослідниками найменувань місцин задокументовано кілька семантичних типів мікротопонімів.

Назви *урочищ*: *Канциберивське озеро* и *урочище Канциберивщина* (*гряда*) – *живь характерныкъ Канцибера* [1885 24, с. 65]; *Судиловщина* [37, с. 32] 'назва урочища в басейні Стиру Рівненської області' від від ойконіма (мікротопоніма) *Судилив

або як відантропонімне утворення від основи *Судил-* [Там само]; *Сибірщина* [25, с. 88] ‘назва урочища на Чернігівщині’ від *Сибір* з метафоричним значенням ‘далеке місце’; *Жуківщина* (1999 ВелЛуг 80) ‘назва урочища’, пов’язана з прізвиськом якогось Жука, що мав на грядках лівого берега Дніпра сінокоси й пасіку; *Паліївщина* (78) ‘назва урочища на лівому березі Дніпра’; *Петрівщина* (183) ‘назва урочища на правому березі Дніпра’; *Поповщина* (195) ‘назва криниці, групи озер, урочища’ (за місцевими переказами, назва походить від того, що тутешні угіддя арендували священники); *Хватівщина* (239) ‘назва лугового рівчака’, за місцевим переказом, біля нього був город та сінокіс якогось *Хвата* (чи *Хватівського*); *Погарчина* (Негрич 2008 208) ‘назва урочища’.

Назви *гір, їхніх вершин, полонин*: *віпчина* (ГуцГов 260) «верх хребта гір з полониною», пор. назву гори на Тернопільщині *Випчина* та назву найвище розташованого населеного села в Україні – *Випчина* (Чернівецька область); *Жидівщина* [6, с. 135] ‘назва гори’ походить від апелятива *жидівщина* ‘земля, що належала жидам’; *Медульщина* (241) ‘назва гори’, співвідносне з прізвиськом *Медулич* або *Медула*; *Микущина* (242) ‘назва гори’, співвідносне з *Микула*, *Микушка/Микушко* чи прізвиськом *Микуш*; *Погарчина* (297) ‘назви ряду гір на Івано-Франківщині’ – утворено семантичним шляхом від апелятива *погарчина* «невеликий погар»; *Нивчина* (457) ‘назва полонини’, співвідносне з мікротопонімом *Нивка/Нивки* або апелятивом *нива*; *Рищина* (466) ‘назва полонини’, на думку автора, співвідносне з антропонімом *Рузька* чи *Рузя*.

Назви *лісових масивів*: *Фусівщина* ‘назва лісу в басейні Стиру на Львівщині’, пов’язане з географічним терміном *фоса* ‘яма; оповзень; болото; місце, де копають торф тощо’ [37, с. 28]; *Башуковеччина*, *Раківщина*, *Божиччина*, *Вербовеччина* [16, с. 433] ‘назви лісів Західного Поділля’.

Назви *частин населених пунктів, вулиць*: *Опарщина* [1880-1902 34, с. 166] ‘назва присілку с. Кривеньке Чортківського району Тернопільської області’; *Баранеччина* ‘назва вулиці, вигону’, *Волощина* ‘назва кінця села’, *Калинівщина*, *Шляхотчина* ‘назви вулиць’; *Блавіщина*, *Краківщина* ‘назви кутів села’, *Волощина* ‘назва кінця села’, *Вишньовщина* ‘назва частини села’, *Війтівщина* ‘назва частини міста’ [15, с. 96]; *Баворівщина*, *Восиччина*, *Нагаївщина*, *Баранеччина*, *Коралівщина* [16, с. 433] ‘назви вулиць’.

Назви *пасовищ, полів, долин* і т.ін.: *Будлянщина* (ССГ 42) ‘назва місцини’; *Шибайовщина* (52) «назва поля»; *Храпівщина* «назва поля», *Шляхотчина* ‘назва вулиці’ [15, с. 96]; *Бікерщина* ‘назва пасовища або поля’, *Відовщина* ‘назва пасовища’; *Болазубеччина*, *Гнидовеччина*, *Жеребеччина*, *Клюбівщина*, *Кацапщина*, *Вербіччина*, *Моравщина*, *Синовеччина*, *Чапровщина* ‘назви полів’; *Бобрівщина* ‘назва долини’ [16, с. 433]. Пор. *Сторчаччина* [39, с. 257] ‘назва копанки в с. Валява Городищенського району на Черкащині’.

Мовознавці відзначали, що серед гідронімів, особливо серед назв річок, майже немає найменувань на *-щина* [12, с. 44]. Наприклад, у гідронімії північно-східного Лівобережжя України назви на *-щина* становлять 6% від усіх суфіксальних. Вони надаються переважно незначним гідрооб’єктам: болотам, озерам, ставкам, поточинам, мокрим балкам, значно рідше – невеликим річкам [12, с. 44, 28, 85-86], зокрема, притока Десни має назву *Лободовщина* [12, с. 44]

Дослідники зафіксували на різних теренах України велику кількість таких мікротопонімів, ці об’єкти “могли бути в чийомусь володінні” [12, с. 44], тому твірними основами тут виступають антропоніми: *Ломаковщина*, *Петрівщина*, *Хванявщина* [28, с. 85-86]. У басейні нижньої Десни зафіксовано багато мікротопонімів на *-чина*, частіше *-овщина* (*-івщина*) з присвійним значенням: *Грановщина*, *Сарнавщина*, *Устимівщина*, *Симоновщина*, *Васльовщина*, *Сіриківщина*, *Яремовщина*, *Харламовщина*, *Лютювщина*, *Окербоновщина*, *Чечелівщина*, *Лутковщина*, ‘назви боліт’; *Лотовщина*, *Кизимовщина*,

Чайківщина, Лобаківщина [12, с. 45] ‘назви озер’; *Лебедівщина* (ВелЛуг 133) ‘назва озера, яке знаходилося в товщі Великого Лугу’, назва пов’язана з прізвиськом легендарного запорізького отамана *Лебеда*, (В.А. Чабаненко припускає, що це, можливо, інша назва озера *Лебедеве* (Там само)); *Сеньковщина, Холодівщина* ‘назви ставків’; *Губаровщина, Петренківщина* ‘назви торфовищ’ [12, с. 45]; *Вегерищина* (Матіїв 13) «назва поточини»; *Королівщина* (39) ‘назва потічка басейну річки Стрий’ тощо. Окремі мікрогідроніми можливо, утворені від етнонімів або від прізвиськ власників: *Татаровщина, Московщина* ‘назви боліт’. На професію колишнього власника, мабуть, вказують назви озера *Крамаровщина*, болота *Мельниківщина* [12, с. 45-46].

Віддієслівних дериватів на **-чина (-щина)** в обстежених матеріалах фіксується небагато: *займаницина* ‘земельна власність, придбана правом першого зайняття вільної землі; ділянка, розчищена і оброблювана звичайно далеко за межами села і поза громадськими землями’; ‘те саме, що заплава – частина річкової долини, що затоплюється під час весняної повені’ (Крим II 423); *погорівщина* ‘спалений ліс’ < *погоріти* [10, с. 516].

Отже, фонетичні процеси в структурі слова спричинили лівобічне поширення суфікса **-ина**, а новостворений його варіант **-чина/-щина** досить рано став сприйматися мовцями як окремий формант і зажив самостійним життям. Як і суфікс **-ина**, він досить активно брав участь у продукуванні відіменникових, відприкметникових та, у поодиноких випадках, віддієслівних просторових назв. Але ця здатність творити локативи не є успадкованою ним від свого попередника, вона розвинулася на основі семантики сукупності, яка здавна була притаманна структурам на **-ина**. Від назв землеволодінь та розташованих на них урочищах, садибах, виробничих, господарських будівлях суфікс **-чина/-щина** досить рано став деривувати (у панівній більшості випадків) топоніми різного типу, збігаючись функціонально в цьому плані з суфіксом **-ина** у відіменниковому творенні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г. Іменний словотвір західнополіського говору / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 2004. – 764 с.
2. Бабичева Е. Л. Карпато-полесские лексические и топонимические параллели как отражение переселенческих говоров (на материале земледельческой лексики) / Е. Л. Бабичева // Студії з ономастики та етимології. – К., 2004. – С. 3–10.
3. Білоусенко П. І. Назви податків з суфіксом -ина та -чина (-щина) в історії української мови / П. І. Білоусенко // Відображення історії та культури народу в словотворенні: Доповіді міжнародної наукової конференції Комісії зі слов’янського словотворення при Міжнародному комітеті славистів (25-28 травня 2010 р., Київ, Україна) : [упор. та наук. редак. Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської]. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 346–354.
4. Білоусенко П. І. Нариси з історії українського словотворення (суфікс -ина) / П. І. Білоусенко, В. В. Німчук. – Запоріжжя–Ялта–Київ : ЛПКС, 2009. – 251 с.
5. Вишневська Г. Холмщина і Підляшшя. Історія, культура, назви поселень / Г. Вишневська, П. Левчук – К. : Пульсари, 2008. – 191 с.
6. Габорах М. Назви гір і полонин Івано-Франківщини. Словник-довідник / М. Габорах. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. – 500 с.
7. Герета Н. М. Відантропонімі назви поселень Північної Хмельниччини / Н. М. Герета // Студії з ономастики та етимології. – 2007. – С. 72–79.

8. Горбач О. Говірки й словник діалектної лексики Тербовельщини / Олекса Горбач. – Мюнхен, 1971. – С. 145–181 : [Відбитка з «Наукових записок» Українського Технічно-Господарського Інституту].
9. Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV-XV ст. / Л. Л. Гумецька. – К., 1958. – 208 с.
10. Данилюк О. Географічні терміни Волині з суфіксом **-ин(а)** / О. Данилюк // Актуальні проблеми українського словотвору. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – С. 512–516.
11. Карпіловська Є. А. Кореневий гніздовий словник української мови / Є. А. Карпіловська. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. – 912 с.
12. Корепанова А. П. Словотворчі типи гідронімів басейну нижньої Десни / А. П. Корепанова. – К. : Наук. думка, 1969. – 100 с.
13. Лисенко А. В. Способи словотворення ойконімів Полтавської області / А. В. Лисенко. // Студії з ономастики та етимології. – 2009. – К. : Довіра. – С. 88–94.
14. Лисенко А. В. Характеристика процесу перейменування населених пунктів Полтавської області / А. В. Лисенко // Студії з ономастики та етимології. – 2007. – К. : Пульсари. – 436 с.
15. Лісняк Н. Про продуктивні типи мікротопонімів Західного Поділля / Н. Лісняк // Актуальні проблеми українського словотвору. Матеріали III-х наукових читань, присвячених пам'яті професора Івана Ковалика. – Івано-Франківськ : Плай, 1995. – С. 95–96.
16. Лісняк Н. Суфіксальна деривація мікротопонімів Західного Поділля / Н. Лісняк // Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Ювілейний випуск на пошану 100-річчя від дня народження проф. Івана Ковалика. Філологія. Випуск XV-XVIII. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТЮ, 2007. – 730 с.
17. Лучик В. В. Власні назви місцевостей в українській мові / В. В. Лучик // Студії з ономастики та етимології. – 2002. – К. : Кий, 2002. – С. 123–127.
18. Лучик В. В. Ретроспективний і перспективний погляди на українську ойконімію та стан її вивчення / В. В. Лучик // *Lingustika slavia*: Ювілейний збірник на пошану Ірини Михайлівни Железняк. – К. : Кий, 2002. – 200 с.
19. Максимов В. И. Суффиксальное словообразование имен существительных в русском языке / В. И. Максимов. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1975. – 224 с.
20. Масенко Л. Т. Розвиток топонімічної лексики Л. Т. Масенко // Історія української мови. Лексика і фразеологія /. – К. : Наук. думка, 1983. – С. 620–659.
21. Мойсієнко А. К. Динамічний аспект номінації / А. К. Мойсієнко. – К. : Київський університет, 2004. – 100 с.
22. Никончук М. В. Сільськогосподарська лексика правобережного Полісся / М. В. Никончук. – К. : Наук. думка, 1985. – 312 с.
23. Никончук М. В. Поліська лексика народної медицини та лікувальної магії / М. В. Никончук, О. М. Никончук, В. М. Мойсієнко. – Житомир : Полісся, 2001. – 148 с.
24. Новицкий Я. П. Народная память о Запорожье: Предания и рассказы, собранные в Екатеринославщине. 1875-1905 г. / Я. П. Новицкий. – Рига : Спридитис, 1990. – 188 с.

25. Отін Є. С. Конотативні топоніми Є. С. Отін. //Ономастика Полісся / – К., 1999. – С. 77-91.
26. Пелих Г.Ф. Суфісальне творення збірних іменників у подільських говірках Одещини / Г. Ф. Пелих // XIV Республіканська діалектологічна нарада. Тези доповідей. – К. : Наук. думка, 1977. – С.71–73
27. Півторак Г. П. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови / Г. П. Півторак. — К. : Наук. думка, 1988. – 280 с.
28. Поляруш Т. І. Словотворчі моделі на -щин(а) в топонімії північно-східного Лівобережжя України / Т. І. Поляруш // Тези доповідей та повідомлень міжвузівської наукової конференції з питань східнослов'янського іменного словотвору (Запоріжжя, 24-26 вересня 1974 р.). – К. : Наук. думка, 1974. – С. 85–86.
29. Потиха З. А. Современное русское словообразование / З.А. Потиха. – М. : Просвещение, 1970. – 384 с.
30. Робчук І. Студії і статті / І. Робчук. – Бухарест : Мустанг, 1999. – 290 с.
31. Русская грамматика. Т. I. Фонетика. Фонология. Ударение. Словообразование. Морфология. – М. : Наука, 1982. – 783 с.
32. Смаль О. Л. Давній ойконім Троещина на карті сучасного Києва / О. Л. Смаль // Студії з ономастики та етимології. – 2009. – К. : Довіра. – С. 175–180.
33. Франко З. Т. Словотворчі типи мікротопонімів староукраїнської мови XIV-XV ст. / З. Т. Франко // Мовознавство. – 1984. – № 4. – С. 44–50.
34. Худаш М. Л. Походження українських карпатських і прикарпатських населених пунктів (відантропонімії утворення) / М. Л. Худаш, М. О. Демчук. – К. : Наук. думка, 1991. – 268 с.
35. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців : Історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Львів : Світ, 2005. – 704 с.+ XLVIII с.
36. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови / Юрій Шевельов. – Харків : Акта, 2002. – 1054 с.
37. Шульгач В. П. Гідронімія басейну Стиру / В. П. Шульгач. – К. : Наук. думка, 1993. – 144 с.
38. Шульгач В. П. Ойконімія Волині : Етимологічний словник-довідник / В. П. Шульгач. – К. : Кий, 2001. – 189 с.
39. Щербина М. М. Мікрогідроніми Городищенського р-ну Черкаської області / М. М. Щербина // Студії з ономастики та етимології. – 2006. – К. – 260 с.
40. Moszyński L. Wstęp do filologii słowiańskiej. [Państwowe Wydawnictwo Naukowe]. — Warszawa, 2006. — 408с. : Електронний ресурс. Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B0%D1%8F:%D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3/8301147202
41. Sławski F. Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego / F.Sławski // Słownik prasłowiański. – Wrocław. Warszawa. Krakow. Gdańsk. – Tom 1, 1974. – S. 58–141.
42. Vondrák W. Vergleichende slavische Grammatik. Bd. 1. Lautlehre und Stammbildungslehre / W. Vondrak. – Göttingen, 1924. – XVIII. – 724 s.

REFERENCES

1. Arkushyn H. Imennyi slovotvir zakhidnopoliskoho hovoru / H.L. Arkushyn. – Lutsk : Vezha, 2004. – 764 s.
2. Babicheva E. L. Karpato-poleskie leksicheskie i toponimicheskie paralleli kak otrazhenie pereselenchesskikh govovorov (na materiale zemledelcheskoy leksiki) / E. L. Babicheva // StudIYi z onomastiki ta etimologIYi. 2004. – K., 2004. – P. 3–10.
3. Bilousenko P. I. Nazvy podatkv z sufiksom -yna ta -chyna (-shchyna) v istorii ukrainskoi movy / P.I. Bilousenko // Vidobrazhennia istorii ta kultury narodu v slovotvorenni: Dopovidi mizhnarodnoi naukovoï konferentsii Komisii zi slovianskoho slovotvorennia pry Mizhnarodnomu komiteti slavistiv (25-28 travnia 2010 r., Kyiv, Ukraina) : [upor. ta nauk. redah. N. F. Klymenko i Ye. A. Karpilovskoi]. – K. : Vyd. dim Dmytra Buraho, 2010. – P. 346–354.
4. Bilousenko P. I., Nimchuk V. V. Narysy z istorii ukrainskoho slovotvorennia (sufiks -yna) / P. I. Bilousenko, V. V. Nimchuk. – Zaporizhzhia–Ialta–Kyiv: LIPS, 2009. – 251 p.
5. Vyshnevskaya H., Levchuk P. Kholmshchyna i Pidliashshia. Istorii, kultura, nazvy poselen. – K. : Pulsary, 2008. – 191 p.
6. Haborak M. Nazvy hir i polonyn Ivano-Frankivshchyny. Slovnyk-dovidnyk / M. Haborak. – Ivano-Frankivsk: Misto NV, 2008. – 500 p.
7. Hereta N. M. Vidantroponimni nazvy poselen Pivnichnoi Khmelnychchyny / N. M. Hereta // Studii z onomastyky ta etymolohii. 2007. – P. 72–79.
8. Horbach O. Hovirky y slovnyk diialektnoi leksyky Terebovelshyny / Oleksa Horbach. – Miunkhen, 1971. – P. 145–181 : [Vidbytk z «Naukovykh zapysok» Ukrainskoho Tekhnichno-Hospodarskoho Instytutu].
9. Humetska L. L. Narys slovotvorchoi systemy ukrainskoi aktovoï movy KhIV-KhV st. / L. L. Humetska. – K. : 1958. – 208 p.
10. Danyliuk O. Heohrafichni terminy Volyni z sufiksom -yn(a) / O. Danyliuk // Aktualni problemy ukrainskoho slovotvoru. – Ivano-Frankivsk: Plai, 2002. – P. 512–516.
11. Karpilovska Ye. A. Korenevyy hnizdovyy slovnyk ukrainskoi movy / Ye. A. Karpilovska. – K. : Ukrainska entsyklopediia im M. P. Bazhana, 2002. – 912 p.
12. Korepanova A. P. Slovotvorchi typy hidronimiv baseinu nyzhnoi Desny / A. P. Korepanova. – K. : Nauk. dumka, 1969. – 100 p.
13. Lysenko A. V. Sposoby slovotvorennia oikonimiv Poltavskoi oblasti / A.V.Lysenko. – Studii z onomastyky ta etymolohii. 2009. – K. : Dovira. – S. 88–94.
14. Lysenko A. V. Kharakterystyka protsesu pereimenuvannia naselenykh punktiv Poltavskoi oblasti / A. V. Lysenko // Studii z onomastyky ta etymolohii. 2007. – K. : Pulsary. – 436 p.
15. Lisniak N. Pro produktyvni typy mikrotoponimiv Zakhidnoho Podillia / N. Lisniak // Aktualni problemy ukrainskoho slovotvoru. Materialy III-ikh naukovykh chytnan, prysviachenykh pamiaty profesora Ivana Kovalyky. – Ivano-Frankivsk : Plai, 1995. – P. 95–96.
16. Lisniak N. Sufiksalna deryvatsiia mikrotoponimiv Zakhidnoho Podillia / N. Lisniak // Visnyk Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu im. V. Stefanyka. Yuvileinyi vypusk na poshanu 100-richchia vid dnia narodzhennia prof. Ivana Kovalyky. Filolohiia. Vypusk XV-XVIII. – Ivano-Frankivsk: Vydavnycho-dyzainerskyi viddil TsITiu, 2007. – 730 p.
17. Luchyk V. V. Vlasni nazvy mistsevostei v ukrainskii movi / V. V. Luchyk // Studii z onomastyky ta etymolohii. 2002. – K. : Kyi, 2002. – P. 123–127.
18. Luchyk V. V. Retrospektyvnyi i perspektyvnyi pohliady na ukrainsku oikonimiiu ta stan yii vyvchennia / V. V. Luchyk // Lingvistika slavia: Yuvileinyi zbirnyk a poshanu Iryny Mykhailivny Zheliezniak. – K. : Kyi, 2002. – 200 p.
19. Maksimov V. I. Suffiksalkoe slovoobrazovanie imen suschestvitel-nyih v russkomazykye. – L. : Izd-vo Leningr. un-ta, 1975. – 224 p.
20. Masenko L. T. Rozvytok toponimichnoi leksyky //Istorii ukrainskoi movy. Leksyka i frazeolohiia / L. T. Masenko. – K. : Nauk. dumka, 1983. – P. 620–659.
21. Moisiienko A. K. Dynamichni aspekt nominatsii / A. K. Moisiienko. – K. : Kyivskiy universytet. – 2004. – 100 p.
22. Nykonchuk M. V. Silskohospodarska leksyka pravoberezhnoho Polissia / M. V. Nykonchuk. – K. : Nauk. dumka, 1985. – 312 p.
23. Nykonchuk M. V., Nykonchuk O. M., Moisiienko V. M. Poliska leksyka narodnoi medytsyny ta likuvalnoi mahii / M. V. Nykonchuk, O. M. Nykonchuk, V. M. Moisiienko. – Zhytomyr: Polissia, 2001. – 148 p.

24. Novitskiy Ya. P. Narodnaya pamyat o Zaporozhe : Predaniya i rasskazyi, sobraniye v Ekaterinoslavshchine. 1875-1905 g. / Ya. P. Novitskiy. – Riga : Spriditis, 1990. – 188 p.
25. Otin Ye. S. Konotatyvni toponimy // Onomastyka Polissia / Ye. S. Otin. – K., 1999. – P. 77-91.
26. Pelykh H. F. Sufisalne tvorennia zbirnykh imennykh u podilskykh hovirkakh Odeshchyny / H. F. Pelykh // KhIV Respublikanska dialektolohichna narada. Tezy dopovidei. – K. : Nauk. dumka, 1977. – P. 71-73
27. Pivtorak H. P. Formuvannia i dialektna dyferentsiatsiia davnoruskoi movy / H. P. Pivtorak. — K. : Nauk. dumka, 1988. – 280 p.
28. Poliarush T. I. Slovtvorchi modeli na -shchyn(a) v toponimii pivnichno-skhidnoho Livoberezhzhia Ukrainy / T. I. Poliarush // Tezy dopovidei ta povidomlen mizhvuzivskoi naukovoii konferentsii z pytan skhidnoslovianskoho imennoho slovtvoru (Zaporizhzhia, 24-26 veresnia 1974 r.). – K. : Nauk. dumka, 1974. – P. 85-86.
29. Potiha Z. A. Sovremennoe russkoe slovoobrazovanie / Z. A. Potiha. – M. : Prosveschenie, 1970. – 384 p.
30. Robchuk I. Studii i statti / I. Robchuk. – Bukharest: Mustanh, 1999. – 290 p.
31. Russkaya grammatika. T. I. Fonetika. Fonologiya. Udarenie. Slovoobrazovanie. Morfologiya. – M. : Nauka, 1982. – 783 p.
32. Smal O. L. Davnii oikonim Troieshchyna na karti suchasnoho Kyieva / O.L. Smal // Studii z onomastyky ta etymolohii. 2009. – K. : Dovira. – P. 175-180.
33. Franko Z. T. Slovtvorchi typy mikrotoponimiv staroukrainskoi movy XIV-XV st. / Z. T. Franko // Movoznavstvo. – 1984. – № 4. – P. 44-50.
34. Khudash M. L., Demchuk M. O. Pokhodzhennia ukrainskykh karpatskykh i prykarpatskykh naselennykh punktiv (vidantroponimni utvorennia) / M. L. Khudash, M. O. Demchuk. – K. : Nauk. dumka, 1991. – 268 p.
35. Chuchka P. P. Prizvyshcha zakarpatskykh ukrainsiv: Istoryko-etymolohichni slovnyk / P. P. Chuchka. – Lviv : Svit, 2005. – 704+ KhLVIII p.
36. Shevelov Yu. Istorychna fonolohiia ukrainskoi movy / Yurii Shevelov. – Kharkiv : Akta. – 2002. – 1054 s.
37. Shulhach V. P. Hidronimiia baseinu Styru / V. P. Shulhach. – K. : Nauk. dumka, 1993. – 144 s.
38. Shulhach V. P. Oikonimiia Volyni : Etymolohichni slovnyk-dovidnyk / V. P. Shulhach. – K. : Kyi, 2001. – 189 p.
39. Shcherbina M. M. Mikrohidronimy Horodyschenskoho r-nu Cherkaskoi oblasti // Studii z onomastyky ta etymolohii. 2006. – K., 2006. – 260 p.
40. Moszyński L. Wstęp do filologii słowiańskiej. [Państwowe Wydawnictwo Naukowe]. — Warszawa, 2006. — 408с. :
Електронний ресурс. Режим доступу :
http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B0%D1%8F:%D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3/8301147202
41. Sławski F. Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego / F.Sławski // Słownik prasłowiański. – Wrocław. Warszawa. Krakow. Gdańsk. – Tom I, 1974. – S. 58-141.
42. Vondrak W. Vergleichende slavische Grammatik. Bd.1. Lautlehre und Stammbildungslehre / W. Vondrak. – Göttingen, 1924. – XVIII. – 724 p.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- АЖ** Актова книга Житомирського уряду кінця XVI ст. (1582-1588 pp.) Підгот. до вид. М.К. Бойчук. – К. : Наук. думка, 1965. – 191 с.
- АрхЮЗР** Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною Комиссиею по разбору древних актов. – Киев, 1859-1914. – Ч. 1-8.
- АЮЗР** Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссиею. – Спб., 1861-1892. – Т. 1-15.
- Б-Н** Білецький-Носенко П. Словник української мови / Підгот. до вид. В. В. Німчук. – К. : Наук. думка, – 1966. – 423 с.
- Вел.Луг** Великий Луг Запорозький : Історико-топонімічний словник. – Запоріжжя : ЗДУ, 1999. – 331 с.
- ВолГр** Німчук В. В., Яковенко М. М. Дві Волинські грамоти (1500 і 1519 pp.) // Мовознавство. – 1989. – № 1. – С. 63-71.
- Гал.Лем** Верхратський І. Про говор галицьких лемків. – Львів, 1902. – 480 с.

- Гр** Словарь української мови / Збір. ред. журн. "Київ, старина". Упорядкував, з дод. власн. матеріалу, Б. Грінченко. – К., 1907–1909. – Т. 1–4.
- ДДО** Дополнение дневника Окольского // Летопись событий в Юго-западной России в XVII в. / Сост. Самоиль Величко. – К., 1984. – С. 297–313.
- ДМ** Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. Зб. акт. док. / Підгот. до вид. В. В. Німчук, В. М. Русанівський, К. С. Симонова, В. Ю. Франчук, Т. К. Черторизька. – К. : Наук. думка, 1981. – 316 с.
- Дорош** Дорошенко С.І. Матеріали до словника діалектної лексики Сумщини // Діалектологічний бюлетень. – Вип. ІХ. – К., 1962. – С. 101–122.
- ЕСУМ** Етимологічний словник української мови / За ред. Л. С. Мельничука: У 7 т. – К. : Наук. думка, 1982–2006. – Т. 1–5.
- Ж** Желехівський Є., Недільський С. Малорусько-німецький словник. – Львів, 1886. – Т. 1–2. – 1117 с.
- Зел1** Словник східнополіського говору. Словник специфічної лексики села Чайкиного Новгород-Сіверського району Чернігівської області // Методичні вказівки з діалектології української мови / Підгот. А. Зеленько. – Луганськ, 1990. – С. 5–53.
- Зел2** Зеленько А. С., Сенчук І. В., Середа Ф. Я. Словник східнополіського говору // Методичні вказівки з діалектології української мови (та матеріали до словника східнополіського говору) Укл. А. С. Зеленько. – Луганськ : ЛДП. – С. 5–53.
- ІвШумл** Іваницький С., Шумлянський Ф. Російсько-український словник. – К. : Обереги, 2006. – 528 с.
- КГ** Книжица для господарства. – За вид.: Возняк М. Український господарчий порадник з 1788 р. // Записки НТШ. – Львів, 1915. – Т. 122. – С. 37–78.
- КОМ** Краткое описание Малороссии // Летопись Самовидца по новооткрытым спискам с приложением трех малороссийских хроник. – К., 1983. – С. 209–319.
- Корз** Корзюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок // Українська діалектна лексика: Збірник наукових праць. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 62–267.
- Крим** Російсько-український словник/ Гол. ред. А. Е. Кримський: Електронна версія (А–П) Підгот. О. Телемко. – К., 2007.
- ЛВел** Величко С. Сказаніє о войнѣ козацкой зъ поляками. – К. : Українська академія наук, 1926. – 275 с.
- ЛГВ** Галицько-Волинський літопис // Полное собрание русских летописей. Т. 2. Ипатьевская летопись. – М. : Изд-во вост. литературы, 1962. – С. 715–938.
- Лис** Лисенко П.С. Словник поліських говорів. – К. : Наук. думка, 1974. – 270 с.
- ЛК** Київський літопис // Полное собрание русских летописей. Т. 2. Ипатьевская летопись.–М. : Изд-во вост. литературы, 1962. – С. 384–707.
- ЛСам** Летопись Самовидца по новооткрытым спискам с приложением трех малороссийских хроник. – К., 1873. – 469 с.
- МатГуц** Піпаш Ю., Галас Б. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). – Ужгород : Ужгор. нац. ун-т, 2005. – 266 с.
- Матіїв** Матіїв М. Д. Словник гідронімів басейну ріки Стрий. – Київ-Сімферополь: Кримське навч.-пед. держ. вид-во, 1999. – 96 с.
- МатТимч** Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. / Підгот. до вид. В. В. Німчук та Г. І. Лиса : У 2-х книгах. – Київ–Нью-Йорк: Преса України. – Кн. 1–2.
- Негрич** Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови. – Львів : Інститут українознавства ім. Крип'якевича НАН України, 2008. – 224 с.
- П** Грамоти XVI ст. / Упоряд., вступ. стаття, комент. і словники-показчики М. М. Пещак. – К. : Наук. думка, 1974. – 255 с.
- Рус** Українські грамоти XV ст. / Підгот. тексту, вступна стаття і комент. В. М. Русанівського. – К. : Наук. думка, 1965. – 163 с.
- Саб** Сабалдир Г. Практичний російсько-український словник. – К. : Час, 1926. – 436 с.
- СИ** Собрание историческое // Летопись Самовидца по ново-открытым спискам с приложением трех малороссийских хроник. – К., 1873. – С. 320–378.
- СловСоцЕк** Воробйова С. А., Молодід Т. К. Російсько-український словник соціально-економічної лексики. – К. : Наук. думка, 1966. – 342 с.

- СлРЯ** Словарь русского языка XI–XVII вв. – М. : Наука, 1975–1992. – Вып. 1–18.
- СМШ** Словник мови Шевченка: У двох томах. –К. : Наук. думка, 1964. – Т. 1–2.
- ССГ** Зеленько А. С., Сенчук І. В., Серета Ф. Я. Словник східнополіського говору // Методичні вказівки з діалектології української мови. – Луганськ : ЛДПІ, 1990. – С. 5–40.
- ССУМ** Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : В 2 т. – К. : Наук. думка, 1977–1978. – Т. 1–2.
- СУМ** Словник української мови. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1–11.
- Тимч** Історичний словник українського язика / За ред. Є. Тимченка. – Харків – Київ: ДВУ, 1930–1932. – Т. 1. – XXIV, 937 с.
- ТопСлов** Янко М.Т. Топонімічний словник України: Словник-довідник. — К. : Знання, 1998. — 432 с.
- УкрП** Українські пісні, видані М. Максимовичем. Фотокоп. 3 вид. 1827 р. – К. : Вид-во АН УРСР, 1962. – 222 с.
- Чаб** Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпряни: У 4 т. – Запоріжжя, 1992. – Т. 1–4.
- Яв** Яворницький Д. Словник української мови. Т. 1. А–К. – Катеринослав : Слово, 1920. – 412 с.

УДК 821.161.2:392.51

ЕТИМОЛОГІЯ НАЗВ УЧАСНИКІВ ВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ У ТВОРАХ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Грозовська Н.А., к. філол. н., доцент
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
nata_groz@mail.ru

У статті здійснено етимологічний аналіз назв учасників весільного обряду у творах Т.Г. Шевченка. Зокрема, приділено увагу назвам на позначення головних та другорядних учасників весільного обряду. Автор аналізує назви за їх походженням, спорідненістю, враховуючи лексико-семантичне значення.

Ключові слова: весільна лексика, номінація, назва, походження, мотивація, тематична група.

ЭТИМОЛОГИЯ НАЗВАНИЙ УЧАСТНИКОВ СВАДЕБНОГО ОБРЯДА В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Т.Г. ШЕВЧЕНКО

Грозовская Н.А.
Запорожский национальный университет
ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина

В статье осуществлён этимологический анализ названий участников свадебного обряда в произведениях Т.Г. Шевченко. В частности, уделено внимание названиям на обозначение главных и второстепенных участников свадебного обряда. Автор анализирует названия по их происхождению, родственности, учитывая лексико-семантическое значение.

Ключевые слова: свадебная лексика, номинация, название, происхождение, мотивация, тематическая группа.

THE ETYMOLOGY OF PARTICIPANTS' NAMES OF THE WEDDING CEREMONY

Grozovska N.A.
Zaporizhzhya National University
Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhya, Ukraine

The modern Ukrainian linguistics is actively exploring different lexical-thematic groups as system formations of the literary language. Much attention is also paid to the ritual terminology. The analysis of ritual vocabulary will help to restore the changed and loosed ritual traditions, save the semantics of ritual names, its archaic elements, nomination motives, origin.